

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

הקדמה - עיקרי הממצאים וההמלצות

1. כללי

- 1.1 בהתאם לתכנית הביקורת השנתית של מבקר העירייה לשנת 2005, נערכה במהלך החודשים דצמבר 2004 - ינואר 2005, ביקורת בחווה החקלאית - חווה להוראת מדעי הסביבה והחקלאות לילדי בת-ים (להלן: החווה).
- 1.2 זוהי ביקורת ראשונה הנערכת בחווה החקלאית.
- 1.3 הביקורת נערכה תקופה קצרה לאחר מעבר החווה החקלאית למשכנה החדש בסמיכות לבית-הספר "חשמונאים". מעבר זה היטיב ושיפר באופן משמעותי את התנאים הפיזיים של החווה.
- 1.4 הביקורת מציינת בהערכה רבה את שיתוף הפעולה המלא והסיוע הרב שהוענק לה ממנהלת החווה ומצוות המורים והעובדים.
- 1.5 סמנכ"לית קהילה וחינוך קיימה דיון בראשותה בממצאי דוח הביקורת. סיכום הישיבה מפורט בסעיפים 9 ו-10 בדוח זה.

2. תכנית הביקורת

- 2.1 הביקורת נערכה על שנות הלימודים תשס"ג, תשס"ד ו-תשס"ה ובחנה את היקפי הפעילות, פעילות שיווקית ויוזמות חינוכיות מקומיות, התקציב והניהול הכספי וכן התייחסות לתהליך המעבר מהמבנה הישן שעמד לרשות החווה למבנה החדש.
- 2.2 לצורך התרשמות והשוואה בין האמצעים העומדים לרשות החווה החקלאית בבת-ים לחוות חקלאיות שכנות, הביקורת ערכה סיור מקצועי בחווה החקלאית בחולון ושוחחה עם המפקח הממונה על הוראת החקלאות במחוז תל-אביב מטעם משרד החינוך.

3. עיקרי הממצאים

- 3.1 החווה החקלאית בבת-ים הינה אחת מתוך 30 חוות חקלאיות חינוכיות הפזורות ברחבי הארץ. החווה מוכרת כמוסד חינוכי מוכר בעל סמל מוסד.
- 3.2 החווה מהווה מרכז לימודי להוראת החקלאות ולימודי הסביבה ומאפשרת לתלמידים להתנסות במגוון פעולות למידה חווייתית ופעילה בענפי החקלאות השונים. מעבר לכך, שטחי החווה החקלאית מהווים ריאה ירוקה בלב אזור אורבני.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

3.3 החווה החקלאית פועלת במבנה החדש בשלוש כיתות לימוד, מתוכן אחת משמשת למחשבים (כיתת לימוד נוספת שהיתה מיועדת על-פי דברי המנהלת לשימושה, נלקחה ממנה ללא התייעצות ומשמשת כיום מחסן לאב הבית של בית-הספר "חשמונאים").

השטח החקלאי העומד כיום לרשות החווה הינו של כ- 15 דונם, מתוכם כ- שבעה דונם מיועדים לגידולי שדה ו- שמונה דונם לחקלאות אינטנסיבית (חממות ובתי צמיחה).

3.4 ענפי החווה העיקריים הם: חממת צמחי בית, בית רשת, משתלה, גן ירק, חממת ירקות, צמחי תבלין, חלקת פרחים ונוי.

3.5 קהל היעד של החווה החקלאית הינו כלל תלמידי בתי-הספר בבת-ים. טווח גילאי התלמידים המגיעים לשיעורים בחווה נע מגן הילדים ועד גיל 21 (בחינוך המיוחד), כאשר רוב התלמידים הם מבתי-הספר היסודיים.

3.6 האמצעים הפיזיים העומדים לרשות החווה מאפשרים קיבולת קליטה מירבית של עד 80 כיתות בשבוע, וזאת בתנאי שצוות המורים יהיה מלא ויכלול שמונה-תשעה מורים במשרה מלאה ובתנאי, שמשרד החינוך יקצה לכך את השעות ואת כוח-האדם. במתכונת זו, ניתן בו זמנית ללמד ולהפעיל שש-שבע כיתות, חלקן, בחדרי הלימוד וחלקן בפעילות בשטחי החווה. בפועל, במהלך שנות הלימודים תשס"ג/תשס"ד/תשס"ה למדו ועבדו בחווה 52/68/60 כיתות בשבוע בהתאמה. כל תלמיד מקבל שעתיים שבועיות ברוטו (כולל זמן הנסיעה מביה"ס לחווה וחזרה), כך שנותרות רק כ- 70 דקות ללימודים/עבודה בחווה.

3.7 התלמידים מגיעים ללימודים בחווה במערך היסעים מסודר ומאורגן על-ידי החווה החקלאית ובליוי קבוע של מורי החווה בהלוך ובחזור. ההיסעים ממומנים ברובם הגדול על-די משרד החינוך (כ- 90%).

3.8 בשנות הלימודים תשס"ג, תשס"ד ו-תשס"ה, תכנית הלימודים השבועית הקיפה בהתאמה 1437, 1663 ו- 1148 תלמידים. מעבר לכך, קיימה החווה פעילויות נוספות במסגרת סל תרבות בית-ספרי וימי שיא של בתי-הספר.

3.9 צוות החווה כלל מנהלת ושישה מורים, כולם אקדמאים, תואר ראשון/שני + תעודת הוראה, אב בית במשרה מלאה ומזכירה ב- 80% משרה. לקראת פתיחת שנת הלימודים תשס"ו צוות המורים צומצם ל-חמישה מורים עקב פיטורי מורה ואי-קבלת מורה אחר במקומו. משמעות הדבר היא, שקיבולת הפעילות המקסימלית תפחת לכדי כ- 41 כיתות בשבוע.

נכון ל-ספטמבר 2005, כלולות במערכת הלימודים רק 34 כיתות, כשמספר התלמידים הכולל צומצם ל- 730 תלמידים, וזאת בהשוואה ל-1148 תלמידים בשנת הלימודים תשס"ה. לדברי מנהלת החווה ולדברי המפקח המחוזי הממונה על הוראת החקלאות, הדבר נובע בשל צמצום רוחבי של 4.8% מסל השעות המוקצה לבתי-הספר בעיר.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

המשמעות הנובעת ממצב עניינים זה היא, שלא ניתן יהיה למלא את מלוא שעות משרתם של המורים אלא אם תיעשה פעילות נמרצת לשבץ בתכנית העבודה השבועית כיתות נוספות במסגרת שוטפת של "סל תרבות" וגני-ילדים.

3.10 משיחה שקיימה הביקורת בנושא זה עם המפקח הממונה על הוראת החקלאות במחוז תל-אביב, עלה, כי מקצוע החקלאות כמקצוע בחירה נתון לשיקול דעתם של מנהלי בתי-הספר ו-"המפתח" להגדלת הביקושים ממנהלי בתי-הספר לשעות לימוד בחוזה מצוי בידי המפקחות הכוללות על בתי-הספר שלהן יש את היכולת לקדם, לכוון ולהשפיע על מנהלי בתי-הספר להפנות כיתות ללימודי החקלאות בחוזה.

3.11 מההיבט הפדגוגי, תכנון העתקת החוזה למתחם בית-הספר "חשמונאים" נעשה גם מתוך תפיסת החשיבות שבהקמת פקולטה למדעי הסביבה, שתשרת את תלמידי חטיבת הביניים של בית-הספר "חשמונאים", הושקעה חשיבה רבה בנושא על-ידי מנהלת החוזה החקלאית, נכתבה תכנית לימודים בשיתוף עם צוות מורים מתחום המדעים והביולוגיה של בית-הספר השש-שנתי "חשמונאים" והוקצו לכך שעות הוראה. בפועל, התכנית הופעלה למשך שנה אחת בלבד (תשס"ד) באמצעות הקצאת שעות מיוחדת של מנהלת המחוז. בתום השנה הקצאת השעות לא חודשה, השעות נלקחו חזרה למחוז ולפיכך הופסקה התכנית.

3.12 היקף ההכנסות וההוצאות הכספיות כפי שמשקף מהדוחות הכספיים היה בשנת הלימודים תשס"ג בשיעור של כ- 75,000 ש"ח, ובשנת הלימודים תשס"ד בשיעור של כ- 94,000 ש"ח. בנוסף, עומד לרשות מנהלת החוזה תקציב עירוני נוסף הממומש באמצעות הזמנות עבודה. לשנת 2004, היקף התקציב עמד על 17,000 ש"ח כשממנו הותר לממש רק כ- 14,500 ש"ח.

3.13 שלא ככל מוסד חינוכי אחר בעיר, לחוזה אין את אמצעי המחשוב המינימליים המתבקשים דוגמת תכנת מנב"ס, חיבור אינטרנט, אפשרות לשלוח ולקבל דואר אלקטרוני וכו'. לתכנת המנב"ס חשיבות רבה הואיל ונדרש לעתים לקבל פתרונות מיידיים ומידע רלוונטי על תלמיד ובעלי התפקידים בבתי-הספר אינם זמינים מיידית. לדברי מנהל אגף החינוך, תכנת מנב"ס ניתנה על-ידי משרד החינוך, על-פי קריטריונים ולא לכל בתי-הספר סופקו אמצעי המחשוב. בתום הביקורת חוברת החוזה לרשת האינטרנט.

3.14 לצורך השוואה וקבלת אמות מידה נוספות, הביקורת ערכה סיור לימודי בחוזה החקלאית בחולון, בשיתוף עם מנהלי החוות של בת-ים וחולון ועם המפקח הממונה על הוראת החקלאות במחוז תל-אביב. מסיור זה התחוויר לביקורת עד כמה גדולים הפערים בין שתי החוות, וזאת בהתייחסות לאמצעים העומדים לרשותן ולהשקעות העירוניות. בחוזה החקלאית בחולון בולטת לעין ההשקעה בפיתוח ותחזוקת התשתיות, והדברים באים לידי ביטוי באמצעים לימודיים חווייתיים העומדים לרשות התלמידים, כמו: בועה אקולוגית, מכוררת, פינת חי עשירה, חממות מאווררות ומתוחזקות, שבילי מעבר ושבילי גישה המרושתים לאורך כל החוזה וכו'.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

צוות המורים כולל שבעה מורים, מנהל וכן אב בית, איש אחזקה וטרקטוריסט, עובד חקלאי (כללי) ומזכירה. לרשות התלמידים חמש כיתות לימוד, המשרתות כ- 43 כיתות בשבוע, ולדברי המפקח הממונה על הוראת החקלאות, את מספרן של הכיתות המגיעות מדי שבוע ללימודים בחוזה יש לייחס בראש ובראשונה לפעילות המתבצעת על-ידי מפקחת בתי-הספר בחולון, המכוונת את מנהלי בתי-הספר להרשם לפעילות.

3.15 באופן כללי, ממצאי הביקורת הינם חיוביים ביותר ומצביעים על יוזמה רבה ועשייה מבורכת וחשובה השמה דגש הן על תלמידי העיר והן על כלל הקהילה. במהלך שמונה שנות כהונתה, הפכה המנהלת הנוכחית את החוזה החקלאית בבת-ים למרכז חינוכי המושך אליו תלמידים מכל זרמי החינוך בעיר, המנהלת וצוות המורים המקצועי והמיומן העלו את קרנה של החקלאות העיונית והמעשית בקרב התלמידים ואנשי החינוך בבת-ים. גובשה תכנית לימודים ייחודית הכוללת פרויקטים לימודיים, חינוכיים וקהילתיים ושולבו בה מועדוני עולים מחבר העמים, סוריה ואתיופיה, גני-ילדים ומועדוניות רווחה. בשנת הלימודים תשס"ד, זכתה מנהלת החוזה לקבל את פרס החינוך הארצי מטעם הסתדרות המורים.

יחד עם זאת, הביקורת מתרשמת, כי החוזה החקלאית היא "בן חורג" במערכת החינוך הארצית, והדבר מוצא את ביטויו הן מההקצאה המצומצמת של המשאבים, המורים ושעות הלימוד והן בהקטנה וצמצום היקף פעילותה של החוזה החקלאית משנה לשנה. לפיכך, ראוי, כי ראש העירייה וסמנכ"לית קהילה יתנו את דעתם ותפיסת עולמם בנושא חשוב זה.

מעבר החוזה החקלאית למשכנה החדש עדיין דורש מספר שיפורים פיזיים בנושאים שטרם הוסדרו עד היום, כגון: דרך גישה נאותה, חממה ובית רשת בהם נדרשים תיקונים, ברזיות וסככות ישיבה מקורות החסרות לתלמידים וכו'.

4. היקף הפעילות בחוזה החקלאית

4.1 היקפי הפעילות של החוזה נגזרים מהקצאת שעות ההוראה הבסיסיות המאושרות לפעילותה על-ידי משרד החינוך ומתוספת השעות המתקבלות מ-סל בתי-הספר המזינים את החוזה על-פי מפתח של שעת לימוד בגין כל כיתה שבית-ספר שולח לחוזה במהלך השנה.

4.2 הקצאת השעות הבסיסיות ממשרד החינוך עומדת על 124 שעות שבועיות והיא עשויה להשתנות בהתאם להנחיות המתקבלות מעת לעת מהמשרד. בתוספת השעות שהתקבלו מבתי-הספר המזינים סך הכל שעות הלימוד השבועיות שעמדו לרשות החוזה בשנות הלימודים תשס"ג-תשס"ו היו, כמפורט:

תשס"ג - 184 ש"ש.

תשס"ד - 195 ש"ש.

תשס"ה - 179 ש"ש.

תשס"ו - 159 ש"ש.

החווה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

4.3 הטבלה שלהלן מפרטת את היקפי הפעילות בחווה החקלאית בשנות הלימודים תשס"ג - תשס"ה, במסגרת תכנית הלימודים השבועית הקבועה של מוסדות החינוך:

שנה"ל תשס"ו	שנה"ל תשס"ה	שנה"ל תשס"ד	שנה"ל תשס"ג	
730	1140	1663	1437	סה"כ תלמידים
	15	15	14	סה"כ בתי-ספר
34	52 (מתוכן 21 כיתות חינוך מיוחד)	68 (מתוכן 21 כיתות חינוך מיוחד)	60 (מתוכן 20 כיתות חינוך מיוחד)	סה"כ כיתות בשבוע
	49	48	53	מתוכן בשבוע: שכבת
	10 (יעד, שחף)	20 ("חשמונאים", יעד)	7 (יעד)	א-י מתוכן בשבוע: שכבת
	-	-	4 (123 ילדים)	ז-י"ב גני-ילדים

4.4 מנתוני הטבלה עולה, כי בשנת הלימודים תשס"ה קטן מספר התלמידים שקיבלו הכשרה בחווה החקלאית בשיעור של כ- 30% בהשוואה לשנת הלימודים תשס"ד, ובשיעור של כ- 20% בהשוואה לשנת הלימודים תשס"ג.

4.5 לדברי מנהלת החווה החקלאית, ההסבר לירידה במספר התלמידים שקיבלו הכשרה בחווה בשנת הלימודים תשס"ה נובעת מהעובדה ששנה זו היתה שנת מעבר שבה החווה החקלאית עברה לפעול במבנה החדש של בית-הספר "חשמונאים". הביקוש מצד מנהלי בתי-הספר לשנה זו הסתכם ב- 72 כיתות (דבר המצביע על גידול בהשוואה לשנים קודמות), אולם לא ניתן היה לקלוט את כל הביקוש בתקופת המעבר, וזאת בשל חלק ממתקני החווה שעדיין לא הושלמו, כמו: תשתית השקיה + שולחנות שחסרה בחממות, בגן הירק ובית רשת לגידול צמחי גן ונוי.

4.6 עוד עולה מהטבלה, כי בשנות הלימודים תשס"ד ו-תשס"ה, תכנית הלימודים השבועית אינה משקפת את פעילות גני-הילדים בחווה, וזאת בהשוואה לשנת הלימודים תשס"ג.

לדברי מנהלת החווה, עד שנת הלימודים תשס"ג, גני-הילדים שסווגו כ-"גני רווחה"- 16 גני-ילדים בשנה, הגיעו באופן שוטף, אחת לשבועיים, לפעילות בחווה, על חשבון שעות הרווחה של הרשות המקומית.

החל משנת הלימודים תשס"ד, התכנית הופסקה בגני-הילדים בשל שינוי כללים בתכניות הרווחה ומתן הנחייה ברורה של הפיקוח לעסוק בכישורי שפה ולא בהעשרה. לשנת הלימודים תשס"ו, אף נעשה מאמץ במחלקת הגיל הרך לחדש את הפעילות באמצעים שונים, אולם עד כה ללא תוצאות.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

4.7 מנהלת החוזה החקלאית הבהירה, כי קיימת דרישה רבה מצד גני-הילדים (לאוו דווקא מ-"גני רווחה") להגיע לפעילות בחוזה שבעבור ילדי הגנים הינה פעילות חווייתית אדירה. לדבריה, שוחחה על כך עם סמנכ"לית קהילה וחינוך והבהירה לה את עמדתה בנושא זה.

4.8 מעבר לפעילות השוטפת במסגרת הקצאת השעות השבועיות התקניות לחוזה החקלאית, מתקיימת בחוזה פעילות נוספת של תלמידים במסגרת סל תרבות בית-ספרי - כיתות המגיעות לחוזה ליום פעילות מלא (5 שעות), פעמיים בשנה, 20 כיתות בכל מחזור, מבתי-הספר נחשונים, ירושלים, הנשיא ו-עקיבא. תחילת שנה - חריש וזרע + מסיק, סוף שנה - קציר ודייש. שה"כ לפעילות זו מוקדשות כ- 200 שעות שנתיות.

4.9 כמפורט בסעיף 3.9 לדוח, ולאור היקף הפעילות המצומצם הצפוי על-פי תכנית הלימודים השבועית בשנת הלימודים תשס"ו, בשיחה שקיימה הביקורת עם מנהלת החוזה בנושא זה סוכם, כי יש לרכז מאמצים להרחבת היקף הפעילות באמצעות הגעת כיתות/גני-ילדים לחוזה במסגרת "סל תרבות". כמו-כן, הועלו על-ידי מנהלת החוזה רעיונות להרחבת הפעילות באמצעות הפעלת קייטנות בחוזה בחופשות ובחגים, חוגי נוער שוחר מדע (אחה"צ), והקמת פינת ליטוף טיפולית. הרחבת פעילות זו, תיעשה על-ידי שכירת מדריכים, כשהמימון לכך יבוא מהכנסות מהפעילויות המפורטות ותוך בדיקת האפשרות לתשלום השכר מהכנסות "סל תרבות".

4.10 פעילות נוספת שהחוזה מקיימת מוגדרת כ- "ימי שיא של בתי-הספר" - במסגרת זו בצמידות לחגי ישראל (ט"ו בשבט ושבועות), החוזה קולטת את תלמידי השכבה הצעירה מאחד מבתי-הספר המזינים, כל כיתה מקבלת כ-ארבע שעות לימוד ופעילות בחוזה בזיקה לחג ולמסורת עם ישראל.

עד שנת הלימודים תשס"ד פעילות זו נערכה באופן קבוע עם תלמידי כיתות ג' וילדי המועדונית של בית-הספר "ציפורי". החל משנת הלימודים תשס"ה פעילות זו התקיימה עם ילדי כיתות א' של בית-הספר "ירושלים" וכן עם שלושה מועדוני קשישים (עולי סוריה, אתיופיה וחבר העמים). בשנת הלימודים תשס"ו, הפעילות תתקיים עם השכבה הצעירה של בית-הספר שרת.

4.11 לדברי מנהלת החוזה החקלאית, השתתפות בתי-הספר בימי שיא הינה מסורת ובתי-הספר דואגים מראש לשריין עבורם את המקום לפעילות זו, גם בשנה הבאה.

4.12 כל הפעילות במסגרת סל התרבות וימי השיא מתבצעת באופן אישי על-ידי מנהלת החוזה ועל חשבונה ביום החופשי שלה מהעבודה.

5. התקציבים והניהול כספי

5.1 ככל מוסד חינוכי, גם החוזה החקלאית מנהלת את ענייניה הכספיים באמצעות חשבון בנק עצמאי.

5.2 הכנסות והוצאות החוזה החקלאית בשנת הלימודים מפורטות בדוח כספי שנתי, המשקף מצב כספי נכון ליום 31 ביולי בכל שנה, כנדרש על-פי הוראות מנכ"ל משרד החינוך בנושא זה.

5.3 להלן פירוט ההכנסות וההוצאות הכספיות של החוזה החקלאית לשנות הלימודים תשס"ג ו-תשס"ד, כמשתקף בדוחות הכספיים השנתיים:

שנת הלימודים תשס"ג לתקופה 1/8/2002 עד 31/7/2003

הוצאות		הכנסות	
הסכום ב-ש"ח	פרטים	הסכום ב-ש"ח	פרטים
562.10	דואר ונסיעות	3,178.60	יתרת בנק משנה"ל תשס"ב
5,600.84	ציוד	9,600	הקצבות הרשות המקומית
2,740.11	אחרים	7,500	הקצבות משרד החינוך
11,869.87	תחזוקה	13,583	פעילות תלמידים בחוזה (1)
47,105.50	רכישות מרוכזות	4,176.90	רכישות מרוכזות (2)
333.57	בנק		
6,726.51	יתרה בבנק ליום 31/7/03		
75,038.50	סה"כ	75,038.50	סה"כ

(1) הכנסות מפעולות בתי-הספר במסגרת סל תרבות.
 (2) הכנסות ממכירת תוצרת חקלאית וצמחי גן ונוי.

שנת הלימודים תשס"ד לתקופה 1/8/2003 עד 31/7/2004

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

הוצאות		הכנסות	
הסכום ב-ש"ח	פרטים	הסכום ב-ש"ח	פרטים
339.90	דואר ונסיעות	6,726.51	יתרת בנק משנה"ל תשס"ב
4,502.71	ציוד	6,400	הקצבות הרשות המקומית
13,442.30	תחזוקה + חקלאי	19,500	הקצבות משרד החינוך
35,538.19	פעולות (צמחים ותערובת)	10,556	פעילות תלמידים בחווה
28,875.50	רכישות מרוכזות (חממות ושלטים)	51,281.60	רכישות מרוכזות
1,504.15	אחרים		
406.14	בנק		
432	ביטוח		
9,423.22	יתרת בנק ליום 31/7/04		
94,464.11	סה"כ	94,464.11	סה"כ

5.4 מנתוני הדוחות הכספיים עולה, כי סעיף ההכנסות העצמיות ממכירת תוצרת חקלאית וצמחי גן ונוי בשנת הלימודים תשס"ד (51,281 ש"ח) היה גבוה בשיעור של פי 12 לעומת שנת הלימודים הקודמת תשס"ג (4,176 ש"ח). לדברי מנהלת החווה החקלאית, בשל נפח הפעילות ב-תשס"ד שהיה גדול יותר מאשר ב-תשס"ג, הדבר בא לידי ביטוי בהכנסות ממכירת תוצרת החווה.

5.5 בשיתוף עם מנהלת ענף פיקוח והדרכה באגף החינוך ובהתאם להנחיות המפורטות בחוזר מנכ"ל משרד החינוך "הוראות בענייני כספים", נערכה במהלך שנת הלימודים תשס"ה ביקורת על הניהול הכספי בחווה החקלאית. להלן מפורטים עיקר ממצאי הביקורת בנושא זה:

ספר התקבולים

5.5.1 שמות התלמידים הרוכשים צמחים ותוצרת חקלאית נרשמים בגיליון איסוף כספים כנדרש.

5.5.2 נבדקו גיליונות איסוף הכספים והסיכומים נמצאו נכונים. סה"כ הסכומים שנגבו מהתלמידים שווה לסה"כ התקבולים שנרשמו.

הפקדות בבנק

5.5.3 על-פי ההנחיות המפורטות בחוזר המנכ"ל "הוראות בענייני כספים" יש להפקיד בבנק את הכספים הנגבים, בשלמותם, ביום קבלתם.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

5.5.4 במקרה אחד נמצא, כי הכספים שנגבו עבור תוצרת החווה הופקדו בבנק שלא ביום קבלתם וכן לא נרשמו בטור "יתרת קופה". למשל: הפקדת כספים בסך 1,500 ש"ח מיום 10/9/04 עד 26/9/04 הופקדה בבנק ביום 5/10/04. הפקדה זו נעשתה כחודש ימים מיום הוצאת התקבול הראשון ב- 10/9/04. הנחיות ניתנו בהתאם במהלך הביקורת. (יצויין, כי בחלקה של התקופה הנ"ל היו ימי חגים וכן יום שביתה אחד של עובדי הרשויות המקומיות).

5.5.5 נבדק ונמצא, כי טופסי ההפקדות בבנק מתוייקים כנדרש, אולם הביקורת העירה, כי יש לתייקם על-פי סדר ההפקדה.

ספר התשלומים

5.5.6 יתרת הבנק המתואמת לתדפיסי הבנק מוסף שנת הלימודים תשס"ד, נרשמה בשנת הלימודים תשס"ה, כנדרש.

5.5.7 שוברי התשלום בצרוף החשבוניות/קבלות מתוייקות על-פי סדר רץ כשהן חתומות על-ידי המנהלת כנדרש.

5.5.8 נמצא, כי "היתרה בבנק" אינה נרשמת במהלך השנה, בכל יום אשר בו בוצעה פעולה כספית (הכנסה או הפקדה). הנחיות ניתנו בהתאם במהלך הביקורת.

הקופה הקטנה

5.5.9 בראשית שנת הלימודים תשס"ד, נערכה משיכה מהבנק להוצאות שוטפות מ- הקופה הקטנה בסך 200 ש"ח. כללית, אין הערות על אופן רישום וניהול הקופה הקטנה, למעט הערה והנחייה שניתנה במהלך הביקורת על הצורך במילוי חלק ב' של גיליון הקופה הקטנה.

התאמות הבנק

5.5.10 יתרת הבנק כפי שרשומה בספרי החווה החקלאית נכון ליום 7/1/05 הינה 979.60 ש"ח.

5.5.11 התאמת הבנק ערוכה על-פי תדפיסי הבנק, כנדרש.

5.5.12 טופס "התאמת הבנק" מצורף וחתום על-ידי המנהלת, כנדרש.

5.6 מעבר להכנסות וההוצאות הכספיות, כמשתקף בדוחות הכספיים, עומד לרשות החווה החקלאית תקציב נוסף המנוצל באמצעות "הזמנות עבודה", כמקובל בכל יחידות העירייה.

5.7 נתוני התקציב וביצוע התקציב לשנים 2003 ו- 2004, הינם כמפורט:

2003 - תקציב מתוכנן - 24,783 ש"ח.

ביצוע התקציב - 17,688 ש"ח.

אחוז ביצוע - 71.3%.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

2004 - תקציב מתוכנן - 17,000 ש"ח.

ביצוע תקציב - 14,479 ש"ח.

אחוז ביצוע - 85.17%.

5.8 נבדק ונמצא, כי מתנהל רישום תקין ומסודר של הזמנות העבודה בהתאם לנוהלי אגף הכספים, וכי כל הזמנות העבודה שהתבצעו נועדו לתפעול השוטף של החוזה כדוגמת פקעות זרעים ושתילים, תערובת לעציצים, דשן, מתזים, כלי עבודה וכו'.

5.9 משיחה עם מנהלת החוזה עלה, כי התקציב העומד לרשותה הינו זעום, אינו מאפשר את הרכש הנדרש לצורך תפעול מינימלי שוטף והתפתחות מקצועית נדרשת, מה עוד שלא מאפשר לה לנצל את מלוא התקציב הזעום העומד לרשותה. לדבריה, נדרש עבורה לצורך פעילות שוטפת וסדורה תקציב שנתי של כ- 25,000-30,000 ש"ח בשנה, כשבפועל הנתונים מלמדים, שמתקציב מתוכנן של 17,000 ש"ח לשנת 2004 הותר לה לנצל רק כ-14,500 ש"ח.

5.10 לצורך ההשוואה, לרשות החוזה החקלאית בחולון עומד תקציב שנתי עירוני בסדר גודל של כ-70,000 ש"ח.

6. פעילות שיווקית, יוזמות חינוכיות ותכניות לימודים ייחודיות

6.1 מנהלת החוזה יוזמת ומשקיעה בפיתוחן של תכניות ויוזמות חינוכיות. כך, בעבר, פרויקט מחוייבות אישית שבו תלמידי בית-הספר יעד חנכו אוטיסטים מבת-הספר שחף ו-רעות, ופרויקט "עם ואדמתו", שהקיף 16 גני-ילדים בשנה (8 גנים בסימסטר). במקום נערכות השתלמויות לגננות בנושא הגינה הלימודית. מדי שנה נערך סדר ט"ו בשבט קהילתי למועדוני קשישים של עולים חדשים, מתקיימת פעילות בתי-ספר במסגרת סל תרבות פעמיים בשנה ליום שלם, ומתקיימים טכסים חקלאיים ופעילויות בשיתוף הקק"ל כמו: חריש, זריעה, קציר ודייש, המלווים בשירה ובריקודים.

6.2 החל משנת הלימודים תשס"ד, החוזה הוכרה כמוסד הרשאי להגיש תלמידים לבגרות במגמת מדעי הסביבה והחקלאות. לראשונה נגשו בשנת הלימודים תשס"ד תלמידי בית-הספר יעד (8 תלמידים) במגמת טכנאות ואדריכלות נוף לבגרות, ובהצלחה מרשימה (ציון ממוצע 91.6%). בשנת הלימודים תשס"ה נגשו למבחני הבגרות 23 תלמידים. (1 יח' מעשית ו-2 יח' עיוניות). לשנת הלימודים תשס"ז, מתוכנן לקלוט ולשלב בחוזה תלמידים עם צרכים מיוחדים מתיכון "חשמונאים", במגמת טכנאות נוף.

לדברי מנהלת החוזה, יש לבחון פעם נוספת העמקת שיתוף פעולה פדגוגי עם בית-הספר המקיף "חשמונאים" ומימוש הרעיון המקורי להקמת מגמה של מדעי הסביבה המושתת על שיתוף פעולה והדדיות בין שני המוסדות.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

- לדברי מנהל אגף החינוך, כל החלטה שתתקבל בנושא זה תחייב את בית-הספר "חשמונאים" להצביע על תכנית לימודים אחרת שתצטרך להתבטל.
- 6.3 שילוב בת שירות לאומי, תלמידה לשעבר מבית-הספר יעד (ח.מ.) במסגרת פעילות בחווה עם תלמידי בתי-הספר.
- שילוב פרויקט "יהודה עולה" במסגרת עבודה עם התלמידים בחווה (5 נערים).
- 6.4 בשנת הלימודים תשס"ו שולבה בחווה מגמת אמנות בטבע (פיילוט עם תלמידי בתי-הספר אורות התורה וירושלים), הוקצו לכך 10 ש"ש עם מורה לאמנות, האוריינטציה היא חיזוק הזיקה למסורת ולמועדי ישראל בתחום דעת נוסף.
- 6.5 בתחום הפדגוגי, קיימת הלימה בין תכניות הלימודים במדעים בבתי-הספר המזיינים לנלמד במסגרת השיעורים בחווה, תוך מתן מענה לדרישות בחינות מיציב.
- 6.6 ברמה השיווקית, מנהלת החווה מתוכננת ויוזמת יוזמות שיווקיות הן ברמת הקהילה והרשות המקומית והן ברמת בתי-הספר, זאת במטרה לפתח ולקדם את החווה החקלאית ולהביא למיצובה בתודעתם של מנהלי בתי-הספר וכלל הקהילה. כך, למשל, ברמת הקהילה והרשות המקומית נערכות הפעולות, כמפורט:
- 6.6.1 בזאר בשיתוף מתנ"ס רמת עופר, דוכני מכירה לציבור.
- 6.6.2 אפשרות לשוק אקולוגי בשיתוף החברה הכלכלית העירונית.
- 6.6.3 תיבדק אפשרות של הכשרת נערים במצוקה לקראת העסקתם במסגרת שיקומית/תעסוקתית בגינון גינות ציבוריות ברשות המקומית (17 נערים, בתיאום עם יחידת רונון - אגף הרווחה).
- 6.6.4 אימוץ מועדוני קשישים (עולי סוריה, אתיופיה וחבר העמים - אירוח בשני ימי שיא בשנה - "סדר ט"ו בשבט" ו-"חג השבועות").
- 6.6.5 שילוב תלמידים משכבת כיתות י' בפרויקט מחוייבות אישית.
- 6.6.6 הפעלת מועדוניות ילדי רווחה אחר-הצהריים. (סיוע בהכנת שיעורי בית וחלקות אישיות).
- 6.6.7 שילוב גני-ילדים במסגרת פרויקט רווחה בפעילות שוטפת שבועית.
- 6.7 ברמת בתי-הספר נערכות על-ידי מנהלת החווה פעולות שיווקיות, כמפורט:
- 6.7.1 הפצת חוזר מידע והתקשרות עם מנהלי בתי-הספר, בחודשים אפריל-מאי לקראת היערכות לשנת הלימודים הקרובה, תוך תיאום ציפיות מלא ככל שניתן.
- 6.7.2 סיוע בטיפוח בתי-הספר - יעוץ ומכירה מוזלת.
- 6.7.3 ימי הורים וימים להתרמה לטובת רכישות לבתי-הספר (דוכני מכירה בשיתוף עם ועד ההורים) - יום בירוק.
- 6.7.4 הלימה ומתן מענה לתכנית הלימודים בבתי-הספר המזיינים.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

6.7.5 אירוח כיתות בתי-הספר במסגרת פעילות חוץ בית-ספרית הכלולה ב-"סל התרבות".

6.7.6 הפצת מנשר להורים, לפחות שלוש פעמים בשנה על הנעשה בחוזה ועל קיום ימים פתוחים לקהילה - "חגי תשרי", "ט"ו בשבט" ו-"שבועות", בשעות בהן קיימת פעילות בחוזה.

6.7.7 מכירת תוצרת חקלאית לתלמידים ולקהילה.

7. העברת החוזה החקלאית למבנה חדש במתחם בית-הספר "חשמונאים"

7.1 מתכתובת המצוייה בידי הביקורת עולה, כי העברת פעילות החוזה החקלאית למשכנה החדש במתחם בית-הספר "חשמונאים", ובעיקר בכל הכרוך בפיתוח והעמדת התשתיות הנדרשות, התנהלה באופן איטי, בחלקה תוך ליקויים, ונדרשו מאמצים רבים על מנת לסיים כל שנדרש לפעילות שוטפת וסדירה של החוזה, כל זאת לאחר ששנת הלימודים כבר החלה.

7.2 כך, למשל, חודשיים לאחר תחילת שנת הלימודים תשס"ה עדיין לא הוסדרו ליקויים בטיחותיים ובטחוניים בתוואי הגדר ההיקפית החדשה של החוזה (פרצות בגדר ואי-עמידה בתקן הגובה הנדרש), חסרו ברזיות שתייה לתלמידים (נגרסו בעת פינוי המבנה הישן), מחסן ישן נהרס בחופשת הקיץ ללא התראה וללא מתן חלופה הולמת במשך מספר חודשים לאחסון ציוד חקלאי, דשנים וחומרי הדברה, העתקת חממה לצמחי בית התבצעה באופן בלתי מקצועי ותוך גרימת נזק - נגרסו שולחנות הריבוי והגידול שהיו במצב תקין ומברזל מגולוון וניתן היה להמשיך ולהשתמש בהם וכו'.

7.3 במהלך העתקת המבנים הבחינה המנהלת בחוסר המקצועיות בביצוע הדברים, ניסתה מספר פעמים להזעיק למקום את מנהל המחלקה למבני ציבור, אולם הני"ל לא הגיע ובסופו של דבר העבודה הסתיימה עם הרבה ליקויים שחלקם קיים עד היום בשטח.

7.4 בהחלטת מנכ"ל מיום 11/11/04, נקבע, כי יש להסדיר את כל דרישותיה של מנהלת החוזה, כמפורט:

7.4.1 עד תאריך 11.11.04 תוקם הגדר המבטיחה את פעילויות הילדים בחוזה.

7.4.2 בתוך חודש וחצי יוסדרו דרישות מנהלת החוזה שעסקו בשירותי התלמידים, מחסנים שונים, מערכת השקייה ומילוי אדמת חמרה.

7.4.3 שתי סככות הישיבה שמנהלת החוזה הקימה בכוחות עצמה ישרתו כרגע את הילדים.

7.4.4 לחוזה יוקצה הריהוט הישן של בית-הספר "חשמונאים".

7.5 נכון ליום 31/8/05, עדיין לא הוסדרו הנושאים הבאים:

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

- 7.5.1 מחסן לחומרי הדברה ודישון נבנה במהלך העברת מתקני החווה על-ידי קבלן ובפיקוח האחראי על תחזוקת מבני חינוך בסמיכות לקו מגרש בלא שהוגשו תכניות מתאימות, בלא שהוגשה כלל בקשה להיתר בנייה כנדרש על-פי החוק ובלא שגורמי אגף ההנדסה עורבו בנעשה באופן רשמי.
- 7.5.2 בחממה שהועתקה ממקומה והוקמה במקומה החדש, לא ניתן לפתוח חלונות ואין פתחי איוורור. לדברי המנהלת, המקום מהווה סכנה לילדים בשל היווצרות גזי CO2 וחוסר איוורור מתאים.
- 7.5.3 בית הרשת שגם הוא הועתק ממקומו והועבר למקומו החדש, הרשת עשויה טלאים, מונחת ישירות על צנורות ברזל, משתפשת ונקרעת. כמו-כן חסרה דלת כניסה.
- 7.5.4 לחווה חסרות שתי סככות ישיבה מקורות לתלמידים. הדבר חיוני הן לימי גשם והן לימי חמסין.

8. הביקורת ממליצה:

(א) ראש העירייה וסמנכ"לית קהילה יגבשו את המדיניות באשר להמשך פעילות החווה, האם במתכונת פעילות עכשווית ההולכת ומצטמצמת או השקעת המשאבים הנדרשים להגדלת היקף הפעילות ולניצול מלא של המתקנים העומדים לרשות החווה.

(ב) מנהל אגף החינוך וסמנכ"לית קהילה יפעלו לכלול את החווה החקלאית בתכנית העבודה העירונית למחשוב על-פי סדרי העדיפויות של סמנכ"לית קהילה על מנת להסדיר ולהעמיד לרשות החווה את אמצעי המחשוב הנדרשים, כבכל בית-ספר אחר בעיר, וזאת גם לנוכח העובדה, ששרד החינוך לא תקצב את החווה החקלאית באמצעי המחשוב הבסיסיים כדוגמת תכנת מנב"ס.

(ג) לאור הירידה בהיקף הכיתות שמנהלי בתי-הספר מפנים ללימודים בחווה, סמנכ"לית קהילה ומנהל אגף החינוך ייבחנו בשיתוף עם המפקחות הכוללות של בתי-הספר, כיצד ניתן לחזור ולהגדיל את היקפי הפעילות בחווה, לפחות כפי שהיו בשנים קודמות, וזאת על מנת לנצל את מלוא משאבי החווה לטובת תלמידי העיר.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

(ד) מנהל אגף החינוך וסמנכ"לית קהילה בתיאום עם המפקחת על בית-הספר, יבחנו פעם נוספת ויסכמו דרכים להעמקת שיתוף הפעולה הפדגוגי בין החוזה לביה"ס "חשמונאים" ומימוש הרעיון המקורי להקמת מגמה של מדעי הסביבה.

(ה) לבחון את תקציבה השנתי של החוזה שיאפשר לה לקיים את פעילותה השוטפת.

(ו) לפעול להסדרת היתר בנייה למחסן החומרים והדשנים ולסככות הצל.

(ז) מאחר שחל צמצום משמעותי בהיקף הכיתות המגיעות לפעילות בחוזה על בסיס תכנית הלימודים השבועית, על מנהלת החוזה ליזום תכנית להרחבת הפעילות במסגרת "סל תרבות". במקביל, יש לבדוק את האפשרות לשכירת מדריכים ותשלום שכרם באמצעות ההכנסות מ-"סל תרבות".

(ח) לבחון האפשרות להרחבת הפעילות באמצעות הפעלת קייטנות בחופשות ובחגים, חוגי נוער שוחר מדע (אחה"צ), פינת ליטוף טיפולית - כל אלה באמצעות שכירת מדריכים שימומנו מההכנסות העצמיות מפעילויות אלו.

(ט) לפעול להשלמה, תיקון והסדרת המתקנים המשמשים את החוזה כדוגמת תיקון החממות ובית הרשת, דרך גישה מסודרת לחוזה ודרכי גישה לבתי-הצמיחה ומבני הספח, השלמת ברזיות חסרות, שתי סככות ישיבה מקורות וכו'.

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

9. דוח טיוטת הביקורת הוגש לעיונה של סמנכ"לית קהילה ובעקבות זאת זומן דיון בראשותה, ב- 21/11/05, בהשתתפות: מבקר העירייה, מנהל הביקורת, מנהלת החוזה, מנהל אגף החינוך, מ"מ מנהל המחלקה לחינוך יסודי, מ"מ מנהלת המחלקה לגיל הרך ומנהל מחלקת המשק. בדיון הציגה הביקורת את ממצאי הדוח והנושאים המרכזיים אשר לדעתה ראוי לתת עליהם את הדעת ולטפל בהסדרתם.

10. להלן סיכום סמנכ"לית קהילה:

10.1 לדעת סמנכ"לית קהילה, מרבית ממצאי הדוח עוסקים בעצם החלטת משרד החינוך לקצץ שעות הוראה לחוות החקלאיות בארץ, ובכלל זה לחוזה החקלאית בבת-ים. לדעתה, אין מקום לעריכת ביקורת על משרד החינוך בדוח של מבקר העירייה.

10.2 לדעת סמנכ"לית קהילה, אין זה מתפקידה של הביקורת להציג בדוחות רשימה של צרכים או חוסרים של מוסד חינוכי כלשהו ולהציגם בדוח. מנהל המוסד החינוכי צריך לטפל בכך בעצמו במסגרת פגישות עבודה שוטפות עם הממונים עליו ולקבל את תשובותיהם מתוך הבנה שהן ניתנות בהתאם לסדר העדיפויות העירוני.

10.3 הנהלת העירייה קבעה סדר עדיפות (עליו ניתן ללמוד מספרי התקציב השוטף והתב"רים) בהשקעת משאבים פיזיים במערכת החינוך, ובראשו הסרת גגות האסבסט המסרטנים במערכת החינוך, הקמת מעבדות מחשבים חדשות, הקמת גינות נוי חדשות בבת-הספר, תיקון ליקויי הבטיחות במוסדות החינוך, התקנת מתקני משחקים בגני-הילדים, הכנסת מנב"ס כספי ופדגוגי לכל בית-ספר ובראש ובראשונה הכנסת תכניות רבות ומגוונות לתגבור הישגים לימודיים ולהפחתת האלימות. התקציב העירוני השנתי הניתן לחוזה לשנת 2006 לא יגדל. ראוי לציין, כי לחוזה החקלאית תקציב נוסף של כ- 48,000 ש"ח הנובע מהכנסות עצמיות ממכירות. אין אף מוסד חינוכי בעיר עם סעיף תקציבי שכזה.

10.4 מנהלת החוזה תגיש למנהל המשק מסמך מסודר שיפרט את כל הליקויים שקיימים עדיין בחוזה וטרם הוסדרו, כמו: חממה, בית רשת, מערכת השקייה, סככות ישיבה וכו'.

10.5 סמנכ"לית קהילה מעודדת את פיתוח אפיק הפעילות הבלתי פורמאלי שמנסה לזווג מנהלת החוזה: קייטנות, מועדוניות וגני-ילדים, וזאת על מנת להגדיל את היקף הפעילות של החוזה נוכח הקיצוץ בשעות החינוך הפורמאלי, הניתנות על-ידי משרד החינוך.

10.6 מנהלת החוזה וממלאת מקום מנהלת המחלקה לגיל הרך, יבחנו לקראת שנת הלימודים הבאה את הרחבת הפעילות של גני-הילדים במסגרת "סל תרבות".

החוזה למדעי הסביבה והוראת החקלאות

10.7 מנהלת החוזה תיזום פגישה עם מנהל החברה לתרבות פנאי וספורט בע"מ, ומנהלת מחלקת הנוער, לגבי שילובן של הקייטנות והמועדוניות בפעילות בחוזה החקלאית.

10.8 מנהלת החוזה תיזום מפגש עם מנהלות בתי-הספר היסודיים על מנת לחשוף בפניהן את פעילות החוזה, וזאת במטרה להרחיב את פעילות בתי-הספר בחוזה במסגרת "סל תרבות".